

Jelenka Voćkić Avdagić¹

MEDIOLOŠKE PRAKSE U FUNKCIJI GRAĐANSKOG OBRAZOVANJA²

Ova zbirka eseja, osvrt, analiza, profesionalnih i sasvim ličnih oglašavanja i promišljanja odslikava rad koji je autorica posvetila društvenim promjenama nastalim iz susreta *čovjeka i tehnike*, koje su iskazane u kontekstu komunikološko-mediološke prakse i teorije.

Glavne tačke promjena podjednako su i tehnološke i društvene, i profesionalne i osobne. Novomedijski tehnološki napredak dao je podsticaj povećanju kapaciteta ne samo za javno nego i za sve ostale vrste komuniciranja. Potencijal interaktivne upotrebe ove tehnologije omogućava i kvantitativne i kvalitativne promjene komunikacijskih procesa.

Stabilan poredak nacionalnih informacijsko-komunikacijskih sistema sada je primoran da se prilagodi novim mogućnostima i pritiscima.

Mada komunikacije nisu uzrok društvenim prevrednovanjima i posebno snažnom podsticaju da se otvori put jakim tržišnim silama u svim oblastima života koje dobijaju globalne razmjere, one su neraskidivo povezane s načinom na koji se ovaj preokret reflektuje. Zato za razumijevanje pravca komunikacijskih promjena autorica nužno uzima u obzir politički, društveni i ekonomski kontekst.

Pažljiva analiza rukopisa autorice Fahire Fejzić-Čengić, koji se sastoji iz dvije potcjeline, ukazuje na to da se ovdje radi o „obrađenim” teorijskim i praktičnim postulatima novomedijskog iskaza kao ideala i prakse kako profesionalnog novinarstva tako i samosvjesnog i medijski obrazovanog građanstva.

Prvi dio predočenog teksta sastoji se od deset eseja i drugih, pa i ličnih, iskaza (*Ogled o hibridnim žanrovima, Lošija strana vremenskih prognoza, Od predrasuda i nasilja do inteligencije zla pomoću masmedija, Mudrost i znanje ili kako biti intelektualac u savremenom društvu spektakla, Narod bez prava na*

1 Prof. dr. Jelenka Voćkić Avdagić, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu; e-mail: javdagic@bih.net.ba.

2 Prikaz knjige Fahire Fejzić-Čengić: *Nelagode s medijima*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2016.

genocid!, *Prezentacija islama – samoprezentacija muslimana u savremenom svijetu*, *Quo vadis homo sapiens?*, *Islamska zajednica i umreženo društvo – društvo rizika*, *Ka novoj metodologiji mišljenja i djelanja* i *Kako osnažiti vjernički bedem?*) u kojima se, po sopstvenom priznanju, očituje autoričina zadivljenost fenomenom susreta *čovjeka i tehnike*, koju iskazuje ponajviše u kontekstu komunikološko-mediološke prakse i teorije.

Analiza je, velikim dijelom, bazirana na profesionalnoj dimenziji tretmana događaja i aktuelnosti i društvenoj zastupljenosti javnih interesa stvarnih/mogućih utjecaja informacija na društveni ambijent.

Na osnovu teorijskih razmatranja različitih autora i praktičnih novinarskih, pa i ličnih, iskustava, definisani su najčešći elementi koji određuju novomedijsku profesionalnost. Za nju i autore koje slijedi, to su (još uvijek) nepristrasnost, razlikovanje činjenica od komentara, obučenost novinara, relevantnost informacije i drugo, uvodeći ovdje i „institut” sveopće medijske pismenosti kao nit koja se provlači kroz sve naslove ovog rukopisa i povezuje ih.

U drugom („dodatnom”) dijelu teksta autorica nas upoznaje s radovima različitih autora kroz prikaze, recenzije i pogovore njihovim djelima, a formom intervjua (za druge) oglašava se na aktuelne društvene teme. (Najteže je reći najjednostavnije riječi, Samo je jedna vječna Ljubav, Intervju za portal radiosarajevo.ba o *Reality Showima*, Tamo gdje su neke životinje jednakije od drugih, pobijedit će najveća svinja, Radio vinjete za BHR1 i urednika Dejana Garića, Bismillahi--Rrahmani-Rrahim!). Ovim uratcima je, kako kaže, željela da svakom od autora izađe ususret i pomogne u afirmaciji njihovih djela. Na taj je način, istovremeno, obogatila sopstvena promišljanja i iskaze o potencijalima novomedijske tehnologije, determinantama profesionalnog i građanskog novinarstva, ali i o mogućnostima utjecaja građana na samo ponašanje medija, razumijevanje njihove uloge i izvještavanja.

Tekstovi za ovaj zbornik su nastajali u 2015. godini, uglavnom, kako ističe i sama autorica, kao odgovori na različite pozive i teme, i ona nam ih želi predstaviti u formatu odrađene „domaće zadaće”.

Seriju eseja koje nam predstavlja Fejzić-Čengić predvodi *Ogled o hibridnim novinarskim žanrovima*.

Profesionalnu pedantnost novonastalih medijskih iskaza, pa i samih medija u cjelini, autorica ”mjeri” pozicijom vijesti (po njoj, najvažnijeg i najstabilnijeg novinarskog žanra) u svakom od tih formata.

Slijedeći mnoge autore (od Horkheimera, Adorna, Froma i Marcusea, koji su naznačili da će masovni mediji praviti novo društvo, preko Postmanovog i Len Angovog viđenja javnog diskursa kao *show businessa*, odnosno medijske

javnosti kao tržišne kategorije, do Deborah-ovog upozorenja da će reklama zamijeniti originalni stil i puninu karaktera medijskog iskaza i Hedgesovog carstva opsjena, kraja pismenosti i trijumfa spektakla) smatra da su hibridni žanrovi zapravo pseudožanrovi. Oni vijestima ne posvećuju dužnu pažnju, a masmedijsku ulogu u konstrukciji naše stvarnosti usmjeravaju na procese nastajanja "društava/politika spektakla" i "kulture slavnih".

Reklamerstvo i oglašavanje postaju epicentri čovjekovog aktivnog učešća u životu, načelo organizacije i same ekonomije i politike i društva i svakodnevice. Nove tehnologije su ovdje u službi novomedijskih žanrova, a autorica ih prepoznaje u medijskom spektaklu, *past copy* novinarstvu, medijskom *spinu*, *arguteitmentu*³ ...

Uloga svih ovih, i drugih, novonastalih iskaza je vladanje javnošću: svjetski gledatelj treba da bude na vrijeme informiran i da nema svoj stav, jer novožanrovsko društvo je, zapravo, društvo bez rasprava, javnih debata i kritika.

Autorica nas stalno podsjeća da hibridni žanrovi, kao pseudožanrovi, zabavom potiskuju informaciju: u medijskom društvu upravo žanrovi poput *infoteitmenta*⁴, *infomerciala*⁵, *arguteitmenta*, *spina*..., postaju posve logični, mogući i važni; za rezultat se postižu dva važna cilja centara moći: banalizacija društva i pasivizacija publike.

Moć tehnologije i medijskih mogula je osnovni pokretač uspona hibridnih žanrova. Tehnika i brzina ograničavaju prostor i vrijeme za moguće prepoznavanje i evidenciju društvenih interesa i problema. Ovdje autorica smatra da bi široko viđen koncept cjeloživotne medijske pismenosti unekoliko mogao pripomoći da se ova problematika osvijesti.

U drugom eseju, pod naslovom *Lošija strana vremenskih prognoza*, autorica pokušava odgovoriti na pitanje kako socijalni kapital ili javno dobro naših bogatih lokalnih kultura kvalitetno pretočiti u medijatzirani sadržaj svima na korist.

3 *Arguteitment*, novomedijski "standard" da informacija, bez obzira na argumentaciju koju nudi, mora imati zabavan (privlačan, atraktivan, senzacionalan...) format.

4 *Infoteitment*, neologistička "složenica" od engleskih riječi information (informacija) i entertainment (zabava); tipična za medije koji podržavaju/promiču kombinaciju informacije i zabave.

5 *Infomercial*, u početku forma televizijske reklame (tipa plaćenog programa ili teleshopping), danas se često koristi za bilo koju medijsku prezentaciju koja predstavlja značajnu količinu informacija u pokušaju da se promovira određen stav (često se koristi u svrhu naglašavanja /pretjerivanja/ istine ili skrivanja važnih činjenica).

I u ovom kon-tekstu ističe značenje medijske pismenosti, koja osvaja ne samo svijet stručnjaka i znanstvenika već i svijet prosječnog građanina. Promiče se stajalište da nema medijske pismenosti kao općeg, javnog, dobra bez klasične pismenosti, bez posjedovanja i nakupljanja klasičnih znanja kao integralnih i cjelovitih spoznaja o Postojanju. Znanja su ovdje shvaćena kao dubinska, klasična, univerzalna, općevrijednosna dostignuća. To su, po autorici, sva ona pregnuća koja ljudski duh drže na kvalitetnom okupu spajajući tradiciju i savremenost. Loše medijske prezentacije, kako ističe, zagađuju našu kulturu življenja, ponašanja, razumijevanja, odnosno kulturu općeg ili javnog dobra. U tekstu se na primjeru medijske prezentacije vremenskih prognoza, metodom promatranja, pokušava odgovoriti na pitanje koliko su ovi formati opće dobro za sve građane koji ih "konzumiraju". Autorica je došla do zaključka da što je više ovih prognoza, to su senzacionalnija stvarna znanja o njima, dok općenita znanja postaju sve dalja i rjeđe znavljena znanja. A upravo su vremenske prognoze kao servisne i svakodnevne informacije izuzetno pogodne za očuvanje ovih iskustvenih znanja i poruka. U procesu navedene senzacionalizacije istinsko neznanje je jedino stvarno. Bitna znanja se zamjenjuju proširenjem uobičajene medijske nelagode koju prenose na masovnu publiku.

Sličnu metodologiju (promatranja) autorica kandidira i za druge teme koje masmediji medijaliziraju.

U tekstu pod nazivom *Od predrasuda i nasilja do inteligencije zla pomoću masmedija* autorica jezik savremenog govornika (preko masmedija) promatra kao tumača stanja savremene civilizacije koja boravi na netu (internetu, mreži u virtualnom prostoru). Za nju je ovdje posve logično zaključiti da je nasilni jezik medija tumač stanja nasilne civilizacije. Moderne predrasude „govor s masmedija” opterećuju na svaki način. Ističe da su predrasude uvjetovane lošim obrazovanjem i ideologiziranim znanjem, a kako je brzina temeljna imanencija novih medija, onda su mogućnosti za neukrotive „šumove u komunikaciji” bezbrojne.

I u ovom kontekstu, autorica skoro jedini recept za otklanjanje (prevazilaženje) predrasuda vidi u upornom insistiranju na dodatnom obrazovanju, na otvorenom duhu i novim tragalaštvima.

Smatra da u konceptu cjeloživotnog obrazovanja treba voditi računa da se o ideji virtualizacije „svijeta života” i njegovih učinaka treba razložno i temeljito razgovarati. Inače, moguće je da cijele kulture, naročito nerazvijeni i siromašni svijet, budu potpuno zaneseni nerazumijevanjem ovih iluzionističkih koncepata koji nam se nude kao recept bijega od stvarnosti.

Medijski spektakl obično je samo podrška vladajućoj ideologiji – globalnoj prije svega. U savremenosti „proizvodi” događaje, a ne izvještava o njima. Omogućuje da publika od hiljada vijesti ne razumije one najvažnije. Ovdje se medijskom spektaklu pristupa kao društvenom fenomenu, a ne individualnoj pojavi.

Zato je, za autoricu, pravi smisao medijske pismenosti da se opismenimo tehnološki i znanjima da ne budemo pasivni medijski konzumenti, da znamo selektirati i tumačiti sadržaje, i kako da se borimo kao građani da stvarne vrijednosti svijeta nađu svoje mjesto u masmedijskim produkcijama kao najvredniji socijalni kapital.

U eseju *Mudrost i znanje ili kako biti intelektualac u savremenom društvu spektakla* autorica se pita kako pronaći izgubljeni argumentirani društveni, novinarski, politički i intelektualni govor pluralnih stavova i stabilnijih ideja. Jer, kako kaže, samo društvene zajednice osjetljive na istinu, pravdu i argumentirane učinke mogu preživjeti ubrzane tokove unifikacije svijeta i svijesti. Iskazuje svoju zabrinutost situacijom u kojoj su savremeni događaji sve sličniji i učestaliji u svojoj uniformnosti, što može dovesti do izostajanja argumentiranog (javnog) govora, kao usmjeravajućeg i prosocijalnog, a ne propagandnog faktora u društvenim tokovima i procesima.

Autorica i u svim ostali tekstovima i ličnim iskazima, u ovom rukopisu koji nam nudi, istrajava na ulozi (značaju/potencijalu) medija, znanja i obrazovanja.

Tekst *Narod bez prava na genocid!*, koji je autorica, kako ističe, *sakupljala* više od decenije, njen je doprinos razvoju ”modula memorije” ili ”kulture sjećanja” i, ujedno, pokušaj odgovora na pitanje: kako dalje u zemlji s narodom nad kojim je počinjen genocid?

I ovdje se jedan od izlaza/odgovora na postavljeno pitanje prepoznaje u obrazovanju, edukaciji, savjetovanjima, trajnim i učestalim druženjima, propitivanjima, stalnim postavljanjima pitanja..., da bi se makar ponekad iznalazili ili bar naslućivali mogući odgovori.

Autorica i u tekstu *Prezentacija islama – samoprezentacija muslimana u savremenom svijetu*, koji je prvobitno bila pripremila kao izlaganje za međunarodnu konferenciju naslovljenu: *Islam i Zapad*, istrajava na značaju medija, znanja i obrazovanja, koji su, po njoj, znakovi najveće moguće sreće za čovjeka. Tome svjedoče i sami podnaslovi kojima je ovo izlaganje opremljeno (Proboj Zapada – (Medijima) – u homeostatiku Islama, Mudrost - pravo znanje - dobre informacije - ka Vječnosti i sl.).

U tekstove koje nam nudi, kao što je već istaknuto, Fejzić-Čengić uvodi i radove drugih autora s kojima nas upoznaje kroz različite formate (prikaze, recenzije i pogovore njihovim djelima), a koji, također, nastavljaju promišljati i promicati ulogu medija i značaj znanja i obrazovanja.

Tako nas, posredstvom autorice Halime Sofradžije, odnosno njene knjige: *Hiperpolitika i savremeno društvo – proces tehniziranja svijeta*, upoznaje s nizom vrhunskih autora, poput Becka, Virillioa, Castellsa, Tofflera, Giddensa, preko kojih navedena autorica još jednom podsjeća da se savremenost javlja kao ogroman pladanj na kome se druže znanje i politika, dok se novovjeka Baconova maksima da je „znanje moć” ispire u ontološkom bolnom srazu koji ne bira više sredstva, niti mari za moralne granice. I društvena proizvodnja i društveno upravljanje su bez moralnih ili kakvih drugih „posvećenih” ograđivanja, te stoga već sad primjećujemo kako zastrašujuće strada Priroda i Originalno Sebstvo neoriginalnim spinovanjem. Oboga!

Preko recenzije za rukopis Enesa Ratkušića *Sukob devijacija*, Fejzić-Čengić nas upućuje ka novoj metodologiji mišljenja i djelanja slijedeći autorovo uputstvo da je potrebno mnogo bolje proučiti historiju, tekst i kontekst predstava, uvesti novu produhovljenu metodologiju mišljenja i produhovljenog djelanja čitanjem dobrih knjiga i dobrih autora, čitajući svakodnevno. Produhovljeno! Kroz pogovor knjizi Grahama Fuellera *Svijet bez islama* preporučuje poštenu lekciju o islamu i muslimanima danas, putem recenzije za rukopis knjige Dževe Avdić *O genocidu u Srebrenici* upozorava da je najteže reći najjednostavnije riječi, a u raspravi o sufijskom društvenom angažamnu danas (*Kako osnažiti vjernički bedem*) da je manipulacija gora od ubijanja.

Osvrtom na neke nejasnoće unutar Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini oko mas-medija, naslovljenim: *Islamska zajednica i umreženo društvo – društvo rizika* (pažljivo i bojažljivo) poručuje, upozorava, podučava... kako nema drugog puta sem javnog obraćanja i pisanja, s nadom da će pripomoći (i samopomoći) vjerničkoj, medijskoj i općoj javnosti u odabiru načina na koje se sve oblike može prenositi poruka, informacija, znanje, vještina, iskustvo, mudrost, igra ili zabava.

Autorica, također, usmjerava i muslimanske zajednice i organizacije, od države do vjerske organizacije, kako što bolje komunicirati, naglašavajući da će u javnoj komunikaciji ideja učitelja, znalca ili osovine kompetencije (zbog nužnosti načela vjerodostojnosti u javnom prostoru – Habermas) biti ubuduće kao i prije – prijeko potrebna. Znanje, ideje, iskustva, fakti, činjenice, mudrosti se, kako kaže, prenose ovom vertikalnom linijom u svakom periodu ljudske historije.

Istovremeno upozorava da je svijet mreže izrazito horizontalan i da svako može govoriti, pisati, lajkati, hejtati, šerati bez posljedica i ikakve odgovornosti. Stoga mladim kolegama predlaže da izađu iz anonimnosti opće kritike i preuzmu kvalitetno, dobro i profesionalno uređivanje postojećih mrežnih platformi u IZ-u BiH.

Njenom kontinuiranom oglašavanju na aktuelne društvene teme svjedoče i intervjui za portale radiosarajevo.ba (o *Reality Showwima*) i Al Jazeera Balkans (o reformi obrazovanja u BiH) u kojima i dalje promiče značaj općeg i medijskog obrazovanja, poručujući, npr.: prvo svezati pertle pa onda na internet!

U ovim oglašavanjima upozorava na moguće posljedice prekomjernog boravka na mreži, odnosno manjka vremena posvećenog učenju i čitanju.

I kada je riječ o religijskim temama i izvorima mudrog govora, svojim iskazima Čengić-Fejzić poručuje da dok ne sagoriš nema očitog saznanja, a to da doživiš moraš gorjeti u vatri! (emisija *Religijska obzorja*, Radio vinjete, za BHR1).

U izlaganju na promociji (i uz pomoć) knjige Sulejmana Bugarija *Izr(ij)eke za raju iz Raja* nastavlja u istom duhu, određujući se prema znanju danas. Je li znanje samo ono što se nauči u racionalnim školama, je li to svakodnevna kušnja, ili čitanje brojnih knjiga, savladavanje tehnike i tehnologije, je li to ono što donosi zaradu, slavu, radost... ? Je li znanje danas blisko onoj izvornoj Svevišnjoj mudrosti i ima li danas uopće makar djelimične mudrosti pored osvojenog prostora neznanja, ili je to "lukavstvo moći" modernog iliti komunikološki izmanipuliranog čovjeka? Ovim i mnogim drugim pitanjima, Fejzić-Čengić – uz pomoć autora (i/ili obratno) – ujedno daje i odgovore. Može se reći da se ovdje zapravo radi o pitanjima-odgovorima. Prostor koji se ovim pristupom otvara autorica (zajedno sa svim autorima čije radove slijedi i/ili promiče) predlaže da se ispuni druženjima, razgovaranjima, savjetovanjima, mudrostima, skromnostima, ljubavima..., što se ujedno prepoznaje kao put zrenja.

Eseji i drugi tekstovi ponuđeni u knjizi *Nelagoda s medijima* pisani su s različitim namjenama, ali svi oni predstavljaju pokušaj da se tehnološke, komunikacijske i društvene promjene osmisle i uklope u širi teorijski i praktični okvir analize koji bi mogao da usmjerava dalja istraživanja i vrednovanja, kao i samu novomedijsku praksu kako profesionalnog novinarstva tako i samosvjesnog i medijski obrazovanog građanstva.

Tekst izražava i ubijednost autorice da i u novomedijskom sistemu komuniciranja i općedruštvenom ozračju još uvijek postoji potreba za

promicanjem javnog interesa. Mediji su još uvijek, pa i više, važni činioci koji moraju snositi odgovornosti za sve ono što (ne)čine.

Uspoređujući karakterizacije novomedijskih žanrova od strane različitih autora, Fejzić-Čengić pokušava razjasniti novomedijske funkcije i kulturu. Kroz čitav tekst autorica insistira, kombinacijom teoretskih i empirijskih izvora, da su i novi mediji prije svega posrednici i odraz društvene svijesti i odnosa. Tako dovodi u vezu novomedijske žanrove i popularnu kulturu, kao i tržišne i kulturološke potrebe koje se odašilju putem medija. Upozorava i na važnost profesionalizacije komunikacije na internetu, insistirajući na tome da su postulati novinarstva isti bez obzira na vrstu medija.

Predočeni tekstovi u knjizi predstavljaju komunikološku, društvenu, ali u pojedinim dijelovima i veoma ličnu, elaboraciju značajnih problema relevantnih za oblast(i) interaktivnog odnosa novih medija, javnosti i građana – pojedinaca. Informacije i razmatranja koje nudi mogu biti od posebnog interesa kako za komunikologe, novinare, studente žurnalistike tako i za sve druge koji su zainteresirani za (nove) medije i društvo.

Stoga mislim da će knjiga *Nelagode s medijima* svima njima biti korisna za sticanje teoretskih i stručnih znanja i informacija iz ove značajne oblasti društvenog organiziranja i djelovanja.